

## بررسی کیفیت محیط شهری در برنامه ریزی شهری

اصغر رحیمی

گروه مدیریت دولتی، پردیس البرز دانشگاه تهران.

---

### چکیده

این پژوهش با هدف بررسی کیفیت محیط شهری در برنامه ریزی شهری انجام شد. روش تحقیق کتابخانه ای با استفاده از کتب و مقالات و... انجام شد. کیفیت محیط شهری، عامل بسیار مهمی در جهت ایجاد انگیزه در شهروندان به منظور مشارکت در توسعه شهری و بهبود کیفیت محل سکونت خویش به حساب می آید. کیفیت محیط شهری یک مفهوم چند بعدی است که به عنوان یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی می تواند تأثیرات همه جانبه ای در زندگی شهروندان داشته باشد. لذا در این مقاله در ابتدا کیفیت محیط شهری و دلایل و ضرورت توجه به کیفیت محیط در برنامه ریزی شهری مورد بررسی قرار گرفت. سپس شاخص های کیفیت محیط شهری با توجه به دیدگاه ها و نظریه های مربوط به کیفیت محیط شهری از قبیل دیدگاه سیاستگذاران و دیدگاه تحقیقات تجربی و دیدگاه شناختی - روانشناسی بررسی شد.

**واژه های کلیدی:** کیفیت، کیفیت محیط، محیط، محیط شهری، برنامه ریزی، برنامه ریزی شهری.

---

## مقدمه

در دهه‌های اخیر موضوع کیفیت محیط شهری به یک بحث تخصصی و عمومی نزد کارشناسان و برنامه‌ریزان شهری و حتی مردم تبدیل شده است و توجه مردم از اهداف مادی به ماهیت زندگی در مجموعه‌های ناکارآمد شهری معطوف شده است. شایان توجه است که در تمام مشکلات شهری یک مولفه‌ی کیفیت محیطی وجود دارد. به عبارت دیگر بسیاری از مشکلات محیطی به سرعت به مشکلات شهری تبدیل می‌شوند (Porteous, 1971:155-156). نگاهی به فرآیند برنامه‌ریزی شهری کشور و تحقیقات انجام شده در این زمینه در چند دهه گذشته و نتایج عینی و ملموس آن نشان می‌دهد که برنامه‌ها و طرح‌های مربوط از پاسخ‌گویی به نیازهای کیفی در محیط‌های شهری بازمانده‌اند و عملاً به نتایج قابل قبولی دست نیافته‌اند. کیفیت به یکی از مفاهیم محوری دانش شهرسازی جدید تبدیل شده است که از اهمیت نظری و عملی فراوانی برخوردار است. گذشته از اهمیت نظری، به واسطه بحران کیفیت که در حال حاضر محیط‌های شهری در ایران با آن مواجه‌اند، کیفیت محیط شهری از نظر عملی مورد توجه قرار گرفته است. در این میان ادارات مربوطه از جمله شهرداری‌ها زمانی در رسیدن به اهداف خود موفق خواهند شد که شهروندان از عملکرد آن‌ها رضایت داشته باشند. رضایت شهروندان موجب خواهد شد که آن‌ها در انجام امور و مسولیت‌ها حضور فعال داشته باشند و مشارکت شهروندی به عنوان محور اصلی تصمیم‌گیری مد نظر قرار گیرد. یکی از ابزارهای رسیدن به این اهداف، ارزیابی محیط‌های شهری بر مبنای نظرات ساکنین خود آن منطقه است. در واقع ارزیابی ساکنان از محیط‌های سکونتی‌شان می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش دستیابی به اهداف و ارزیابی میزان موفقیت هر طرح شهری مطرح شود. شناسایی عوامل موثر بر میزان رضایت و آزرده‌گی خاطر ساکنین می‌تواند در جهت تحلیل وضع موجود، تصمیمات آتی به منظور ارتقاء سطح کیفی محدوده‌های سکونتی افراد و جلوگیری از تکرار نواقص در سایر مکان‌ها موثر واقع شود. با توجه به اهمیت مسئله «کیفیت»، به نظر می‌رسد چنانچه برنامه‌ها و مداخلات کالبدی در شهرها، همچون گذشته بدون توجه لازم به کیفیت محیط شهری در مراحل مختلف تصمیم‌گیری صورت پذیرد، تضمینی برای دستیابی به محیط‌های دارای کیفیت شهری مطلوب وجود نخواهد داشت. این پژوهش در نظر دارد کیفیت محیط شهری در برنامه‌ریزی شهری مورد بررسی قرار دهد تا در نهایت بتواند با شناسایی نقاط قوت و ضعف منطقه، زمینه مناسبی جهت تصمیم‌گیری مدیران شهری منطقه و ارائه خدمات بهتر به شهروندان فراهم کند. همچنین نتایج بدست آمده از چرایی متفاوت بودن کیفیت محیط شهری از دیدگاه ساکنان می‌تواند زمینه‌ای برای تحقیقات بعدی و واکاوی علل آن باشد.

## آشنایی با مفاهیم

## مفهوم محیط شهری

مفهوم محیط شهری که از آن به تعبیر مختلفی همچون فضای شهری و چشم انداز شهری یاد می‌شود، چیزی بیشتر از محیط کالبدی و ساخته شده شهری است. به عبارت دیگر تعاملات و روابط اجتماعی، پیوندهای عاطفی و... نیز جزئی از این محیط به شمار می‌رود. به بیان دیگر، محیط شهر یا فضای شهری به قول «اسوالد اسپنگلر» چیزی بیش از مجموعه افراد انسانی و امکانات اجتماعی، خیابان‌ها، ساختمان‌ها، چراغ‌های برق، قطارهای زیرزمینی، تلفن‌ها و مانند اینهاست؛ چیزی است بیش از سازمان‌ها و بخش‌های اداری، دادگاه‌ها، بیمارستان‌ها، مدرسه‌ها و نظایر اینها. شهر عمدتاً قلمروی ذهنی است؛ جهانی است از سنت‌ها و آداب و رسوم و گرایش‌های سازمان یافته و عواطف و چیزهایی از این دست (غراب، ۱۳۸۰: ۸۸-۸۷).

## کیفیت محیط

کیفیت محیط ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموعه عناصر آن است. کیفیت محیط، ادراک مکان به طور تمام و کمال است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند (Van Kamp and et al, 2003: 7).

## کیفیت محیط شهری

جنبه‌ای از کیفیت زندگی است که در برگیرنده احساس رفاه، آسایش و رضایت مردم از عوامل کالبدی - فضایی، اجتماعی - اقتصادی، زیست محیطی و سمبلیک محیط زندگی‌شان است (رفیعیان و عسگری، ۱۳۸۶: ۹).

## کیفیت محیط شهری<sup>۱</sup>

مشخص کردن فاکتورها و شاخص‌هایی که تمام سطوح کیفیت محیط شهری را شامل شود کمی مشکل به نظر می‌رسد. کیفیت محیط شهری جنبه‌ای از کیفیت زندگی است که در برگیرنده احساس رفاه، آسایش و رضایت مردم از عوامل کالبدی - فضایی، اجتماعی - اقتصادی، زیست محیطی و سمبلیک محیط زندگی‌شان است. به عبارت دیگر کیفیت محیط نه تنها به حوزه‌های برآورد سازی نیازهای مادی انسان توجه دارد بلکه همچنین به تامین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه اجتماعات که بر الگوهای رفتار اجتماعی آن‌ها نیز تاثیرگذار است، هم توجه دارد (رفیعیان و عسگری، ۱۳۸۶: ۹). کیفیت محیط شهری بستگی به کیفیت زیرساخت‌های شهر و مدیریت مناسب آن‌ها دارد، و شامل محیط کالبدی (فیزیکی) مانند (مدیریت آب باران، کیفیت هوا، فضای سبز، سرو صدا، ترافیک و...)، تسهیلات مربوط به مسکن (تامین آب، برق، گاز، تلفن، بهداشت، دفع فاضلاب و...) و محیط اجتماعی (جامعه، استقلال، کنش‌های اجتماعی، احساس رضایت و امنیت اجتماعی) می‌شود (Kamruzaman and et al, 2007: 14).

کیفیت محیطی به عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری درجه‌ای از محیط که برای زیستن انسان مناسب می‌باشد، مورد استفاده قرار گرفته است. بر طبق استانداردهای برنامه شهری چین، مفهوم کیفیت محیطی شهر می‌تواند چنین تعریف شود؛ کیفیت محیطی شهر درجه‌ای است که تمام محیط یا برخی عناصر محیط در مقیاس شهر همانند، اتمسفر و آب جهت زیست انسان، اقتصاد شهری و محیط اجتماعی مناسب باشد (Kaili, 2003: 6).

بنا به گفته بحرینی علی‌رغم تمام ویژگی‌هایی که برای کیفیت محیط شهری عنوان می‌شود، توجه و تاکید اصلی همچنان روی ساخت و شکل کالبدی است. موضوعی که بیش از همه در مطالعات مربوط به کیفیت محیط مورد نظر بوده همان ساخت شهر و خوانایی شکل آن بوده است. این مطالعات عناصر و عواملی نظیر هویت، خصوصیات و مشخصات محله‌ای، گویایی و وضوح الگوی خیابان‌ها و... را در بر می‌گیرد (بحرینی، ۱۳۸۶: ۲۱۱).

<sup>۱</sup>. Urban Environment Quality

تعاریف دیگری از کیفیت محیط شهری ارائه شده است که در جدول (۱) آورده شده است.

جدول (۱): تعریف کیفیت محیط شهری از دیدگاه محققان و مجامع بین‌المللی

منبع	تعریف
Lansing and Marans (1969)	یک محیط شهری با کیفیت بالای حسی از رفاه و رضایت را برای افراد از طریق شاخص‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا نمادین باشد به همراه دارد.
Porteous(1971)	کیفیت محیطی موضوع پیچیده‌ای است که دربردارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین گروه‌ها و افراد متفاوت است.
Campell and et al (1976)	کیفیت محیط سکونت عبارت است از نمایش عددی و انتزاعی سکونت که از تفریق عددی دربردارنده اهمیت یک خانه ایده‌آل از عددی که شرایط فعلی خانه را نمایش می‌دهد، به دست می‌آید. ارزیابی شاخص‌های سکونت از فردی به فرد دیگر متفاوت است، زیرا افراد مختلف پاسخ‌های متفاوتی از مقایسه بر مبنای درک واقعیت به بار می‌آورند.
RMB (1996)	کیفیت محیط شهری ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموع عناصر است، کیفیت محیطی ادراک مکان به طور تمام و کمال است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند.
RIVM (2002): workshop livability 2002	کیفیت محیط شهری می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع‌تر کیفیت زندگی همانند کیفیت‌های اصلی مانند سلامتی و امنیت در ترکیب با جنبه‌هایی همچون راحتی و جذابیت تعریف شود.

مأخذ: 5: Mikyoung, 1989: 7. Van Kamp and et al, 2003:

### دلایل و ضرورت توجه به کیفیت محیط در برنامه‌ریزی شهری

برای اولین بار در تاریخ بشریت اکثریت مردم جهان در مکان‌های شهری زندگی می‌کنند. علاوه بر این در قرن حاضر تعداد ساکنان شهری و فرایند شهری شدن در حال افزایش است (Pacione, 2003/2:1). رشد سریع شهرها به خصوص در شهرهای بزرگ، با ویژگی‌هایی چون، تمرکز بالای جمعیت و حجم زیاد فعالیت‌های اقتصادی تأثیرات منفی بر محیط شهری خواهد داشت (Fadda and Jiron, 1999: 261). بنابراین کیفیت محیط شهری به عنوان فضای زندگی مردم جهان، به عنوان موضوع اساسی مورد توجه محققان دانشگاه، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان شهری و شهروندان است (Pacione, 2003/2:1). در دهه‌های اخیر موضوع کیفیت محیط شهری به یک بحث تخصصی و عمومی در جامعه تبدیل شده است و توجه مردم از اهداف مادی به ماهیت زندگی در مجموعه‌های ناکارآمد شهری معطوف شده است. آنچه در این میان واضح است این است که تمام

مشکلات شهری یک مولفه‌ی کیفیت محیطی دارند، به عبارتی دیگر بسیاری از مشکلات محیطی به سرعت به مشکلات شهری تبدیل خواهند شد (Porteous, 1971:155-156).

نگاهی به فرآیند برنامه‌ریزی شهری کشور و تحقیقات انجام شده در این زمینه در چند دهه گذشته و نتایج عینی و ملموس آن نشان می‌دهد که این طرحها از پاسخگویی به نیازهای کیفی در محیط‌های شهری بازمانده‌اند و عملاً به نتایج قابل قبولی دست نیافته‌اند (دیز خلیلی، ۱۳۸۵: ۱). کیفیت یکی از مفاهیم محوری دانش شهرسازی بوده که از اهمیت نظری و عملی فراوانی برخوردار است. گذشته از اهمیت نظری، به واسطه بحران کیفیت که در حال حاضر محیط‌های شهری در ایران با آن مواجه‌اند، مبحث کیفیت از نظر عملی نیز به بحث جدی بدل گردیده است. با توجه به اهمیت مسئله "کیفیت" به نظر می‌رسد چنانچه برنامه‌ها و مداخلات کالبدی در شهرها، همچون گذشته بدون توجه لازم به کیفیت محیط شهری در مراحل مختلف تصمیم‌گیری صورت پذیرد، تضمینی برای دستیابی به محیط‌های دارای کیفیت شهری مطلوب وجود نخواهد داشت.

در عصر حاضر برنامه‌ریزی شهری دارای چهار هدف اساسی و اولیه به شرح زیر است:

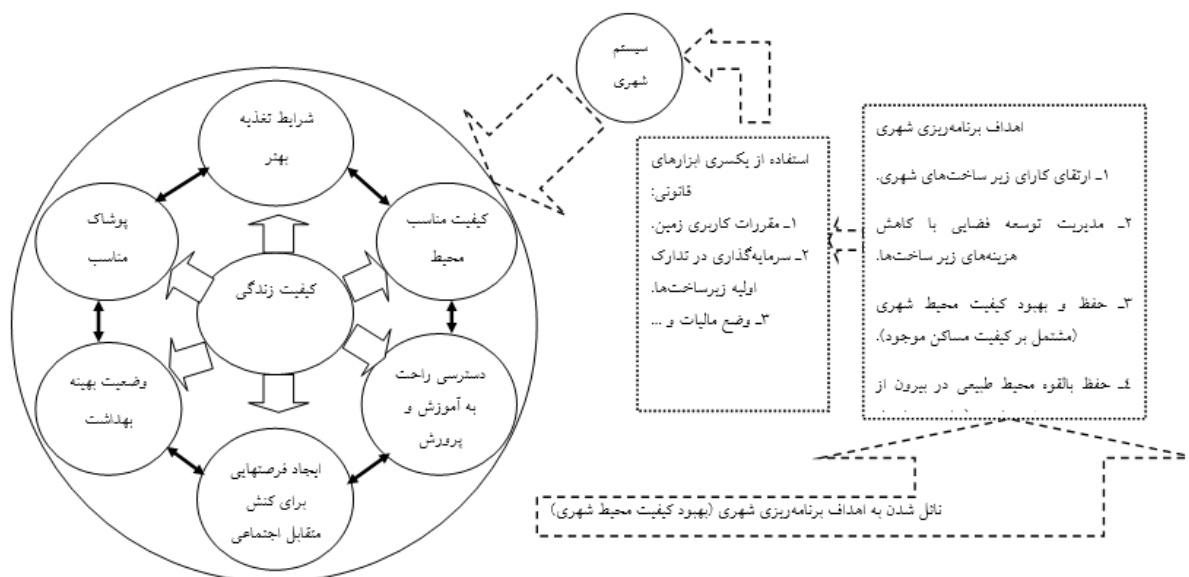
۱- ارتقای تدارک کارای زیرساخت‌های شهری و تخصیص کاربری اراضی، و در نتیجه همکاری در رشد اقتصادی.

۲- مدیریت توسعه فضایی با کاهش هزینه‌های زیرساخت‌ها.

۳- حفظ و بهبود کیفیت محیط شهری (مشمول بر مسکن موجود).

۴- اولویت به حفظ محیط طبیعی در بیرون از نواحی شهری (یا حومه شهر).

با توجه به ماهیت کیفیت زندگی، رویکرد نوین در برنامه‌ریزی و طراحی شهری این است که نمی‌توان وظایف طرح‌های توسعه شهری (که نمود واقعی فرایند برنامه‌ریزی شهری است) را به تأمین نیازهای زیستی و کالبدی محدود کرد. در واقع هدف اصلی از برنامه‌ریزی و طراحی شهری دستیابی به کیفیت مسکن، کیفیت حمل و نقل، کیفیت فضاها و در نهایت کیفیت محیط زندگی است. اگر چه پاسخگویی به تمام نیازهای اجتماعی و فرهنگی شهروندان خارج از حوزه اختیارات و امکانات شهرسازی است، ولی برنامه‌ریزی و طراحی شهری از بسترها و اهرم‌های نیرومندی است که می‌تواند و باید زمینه‌ها و زیرساخت‌های فضایی لازم را، برای پاسخگویی به این نیازها فراهم سازد و یا ضرورت آن را برای مسئولان و عموم مردم روشن نماید (مهدیزاده، ۱۳۸۵: ۳۰۵).



نمودار (۲-۳): اهمیت و ارتباط بین کیفیت محیط و فرایند برنامه‌ریزی شهری.

## رضایتمندی سکونت<sup>۲</sup>

از آن‌جا که رضایتمندی سکونتی، بخشی از حوزه رضایتمندی از زندگی در معنای عام به شمار می‌آید، یکی از مطالعه شده‌ترین موضوعات در زمینه محیط مسکونی قلمداد می‌شود. در دهه‌های اخیر رضایتمندی در تحقیقات مرتبط با کیفیت محیط در نواحی سکونتی مطرح شده است. بدین ترتیب از دیدگاه پژوهشگران مختلفی، رضایتمندی به عنوان معیاری عام برای سنجش ادراک کیفیت محیط مطرح شده است (رفیعیان و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۵).

در محیط‌های شهری مردم اکثر اوقاتشان را در محیط‌های مسکونی سپری می‌کنند و بعد از کار کردن در طول روز محیط مسکونی نه تنها مکانی برای استراحت آنهاست بلکه همچنین فرصتی برای بازسازی روحی به آن‌ها می‌دهد. کار کردن در محیط‌های شهری باعث ایجاد استرس و فشارهای زیادی بر روی مردم می‌شود، بنابراین کیفیت محیط سکونتی و رضایتمندی از آن مورد توجه محققان بسیاری قرار گرفته است (Zhao, 2009: 4594).

رضایتمندی از محیط مسکونی به عنوان احساس رضایت و خشنودی از زندگی در یک مکان خاص تعریف شده است (Bonaiuto and et al, 2006: 24). رضایتمندی از محل سکونت به عواملی از قبیل امکانات و خدمات تفریحی و رفاهی، فرهنگی، آموزشی، امنیت و آرامش و وجود فضای تعاملات اجتماعی بستگی دارد و خود با مهاجرت‌های درون شهری

<sup>2</sup>.Residential Satisfaction

مرتبط بوده و بر میزان این‌گونه تحرکات جمعیتی به ویژه از بافت‌های فرسوده و قدیمی به مناطق با کیفیت بهتر تأثیرگذار است (کشاورز، ۱۳۸۹: ۱۰۴).

سه دیدگاه متفاوت در مورد رضایتمندی سکونتی وجود دارد. تعداد اندکی از مطالعات بعد رفتاری را مورد مطالعه قرار داده‌اند، در حالی که بعد شناختی و عاطفی در اکثر مطالعات به عنوان مولفه‌های موثر بر رضایتمندی سکونتی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

### • دیدگاه عاطفی<sup>۳</sup>

در این دیدگاه بسیاری از محققان بر روی شناسایی عواملی که ممکن است بر روی رضایتمندی سکونتی اثر بگذارد تمرکز کرده‌اند. تحقیقات تجربی رضایتمندی سکونتی را به عنوان یک متغیر وابسته معرفی کرده‌اند و مشخصه‌های عینی (مانند ویژگی‌های مسکن و همسایگی (neighborhood)، تراکم، بهداشت محیطی، فضای سبز و...) و مشخصه‌های ذهنی (مانند ازدحام، امنیت، روابط اجتماعی و...) یا ویژگی‌های شخصی مانند سن، جنس، درآمد و... را مورد شناسایی قرار داده‌اند.

### • دیدگاه شناختی<sup>۴</sup>

در این دیدگاه محققان تلاش کرده‌اند تا ساختار درونی (عینی) یا مقیاس‌هایی را که ساکنان از طریق آن‌ها می‌خواهند کیفیت محیط مسکونی را ارزیابی کنند، مشخص کنند. این مطالعات از چندین دسته از مقیاس‌ها یا عواملی که تحت عنوان کیفیت محیط مسکونی ادراکی در شهرهای مختلف انجام یافته است، منتج شده‌اند. برای مثال (Bonaiuto et al, 2006) و (VanPoll, 1997) و (Carp and et al, 1982).

### • دیدگاه رفتاری<sup>۵</sup>

در مطالعات صورت گرفته در زمینه میزان رضایت از نواحی سکونتی و عوامل تأثیرگذار بر آن، کمتر از دیدگاه رفتاری استفاده شده است. از جمله افرادی که در این زمینه کار کرده‌اند، می‌توان به آمریگو و آراگونز اشاره کرد که در سال ۱۹۹۷ تحقیقی بر روی رضایتمندی و ارزیابی سکونتی انجام دادند. آن‌ها سعی کردند تا مدل‌های رفتاری را که با درجه رضایتمندی سکونتی ارتباط معناداری دارند، شناسایی کنند (رفعیان و دیگران ۱۳۸۷: ۵۴). در این دسته از مطالعات رضایتمندی سکونتی به عنوان یک متغیر مستقل یا پیشگو شناخته می‌شود و پیامدهای رفتاری مانند بی‌ثباتی مسکونی<sup>۷</sup>، تعمیر و مرمت مسکن، روابط مناسب با همسایگان و مشارکت در فعالیت‌های همسایگی شناسایی شده‌اند (JenTu&Ting Lin, 2008: 157- 158).

<sup>3</sup>. Affective perspective

<sup>4</sup>. Cognitive perspective

<sup>5</sup>. Behavioral Perspective

<sup>6</sup>. Predictor (Independent) vVariable

<sup>7</sup>. Residential Mobility

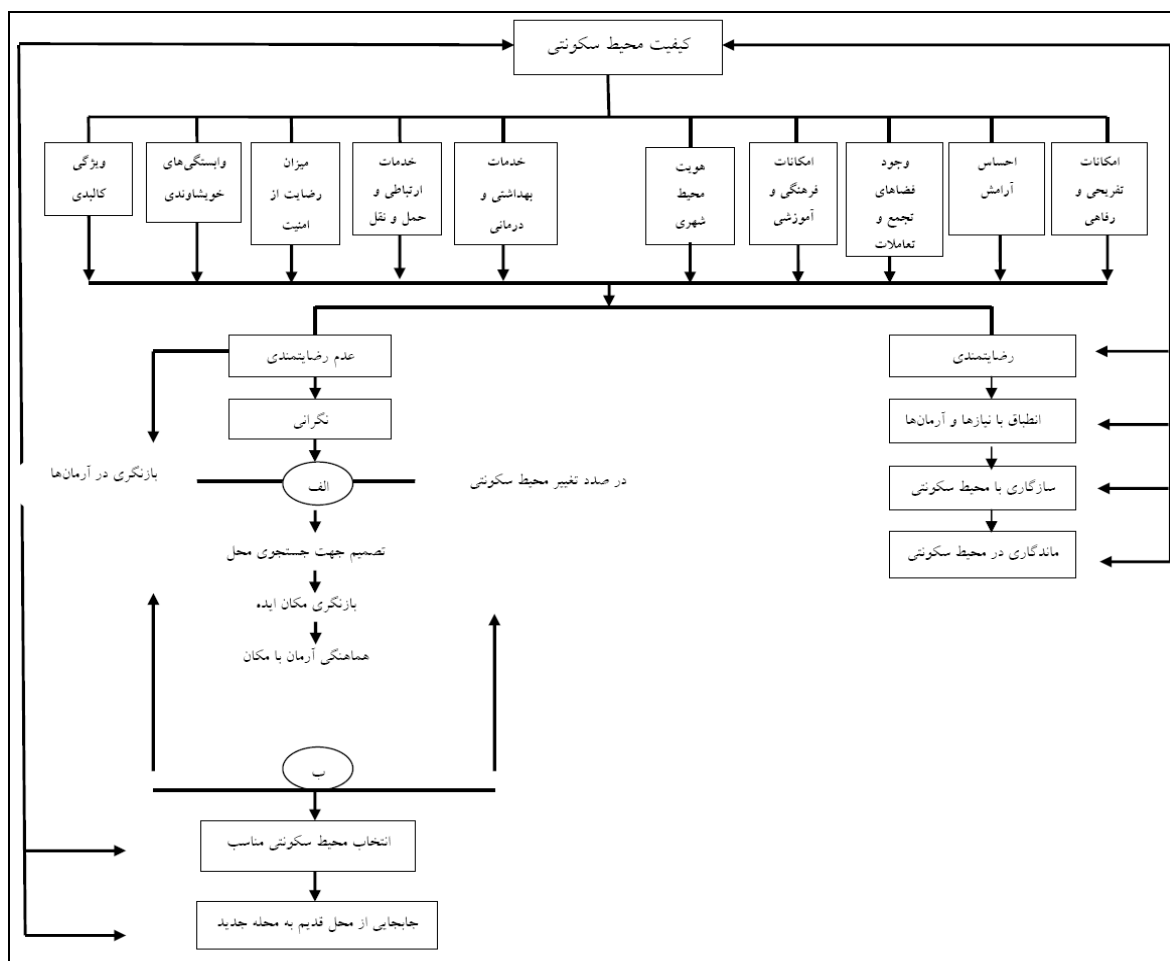
## -احساس آزدگی

احساس آزدگی به عنوان یک احساس نارضایتی همراه با هر عامل یا شرایطی که بر این باوریم تاثیر بدی بر روی فرد و یا یک گروه می گذارد تعریف شده است. احساس آزدگی اغلب به عنوان معیاری برای سنجش پیامدهای منفی محرک‌های احساسی از در معرض قرار گرفتن با عوامل مختلف محیطی (همچون صدا، بوی بد، خطرات ایمنی (اجتماعی)، ازدحام) به کار رفته است. لذا احساس رنجش و آزدگی به عنوان متداولترین اثر از ویژگی‌های نازل محیطی می‌باشد که تاثیر منفی بر روی رضایتمندی سکونتی می گذارد(حاجی نژاد و دیگران، ۱۳۸۸: ۷۳).

در صورت بروز آزدگی دو حالت امکانپذیر است. حالت اول مربوط به افراد معتقد به تقدیر و سرنوشت است. این افراد با تطبیق دادن ناسازگاری از طریق تجدید نظر کردن در نیازها و کاستن آرمان‌ها و یا از طریق تغییر ایجاد کردن در ارزیابی شرایط فعلی، رضایتمندی‌شان را ایجاد می‌کنند. حالت دوم مربوط به افرادی است که به هیچ طریق نمی‌توانند خود را با شرایط فعلی سکونت که موجب ایجاد نارضایتی شده است وفق دهند. این افراد در بیشتر موارد، مستعد تلاش برای کاهش نارضایتی‌شان هم از طریق تجدید نظر کردن در نیازها و هم به وسیله تغییر دادن شرایط در واحد مسکونی از طریق تعمیر و یا نقل مکان به شرایط مسکونی با سازگاری بیشتر هستند(رفیعیان و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۴).

در منابع تحقیقاتی مربوط به رضایتمندی، سکونت پذیری در زندگی یا رضایتمندی سکونتی امری کاربردی شده است. مارانز و کوپر(۲۰۰۰) در مدل خود در زمینه رضایتمندی از محل سکونت، رویکرد سلسله مراتبی داشته و در آن، میان سطوح مقیاس‌های مختلف: واحد مسکونی (خانه)، واحد همسایگی (محله)، شهر و جامعه تمایز قائل شده است. مدل زیر که توسط وان پل و وان کمپ (۱۹۹۷) ارایه شده است، ساختار سلسله مراتبی از رضایتمندی از محل سکونت را نشان می‌دهد. در این مدل برای ویژگی‌های محیطی اهمیت ویژه‌ای قائل شده‌اند. تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که این ساختار سلسله مراتبی برای ویژگی‌های محیطی، یک شیوه مناسب مدل سازی برای کیفیت محیطی است.





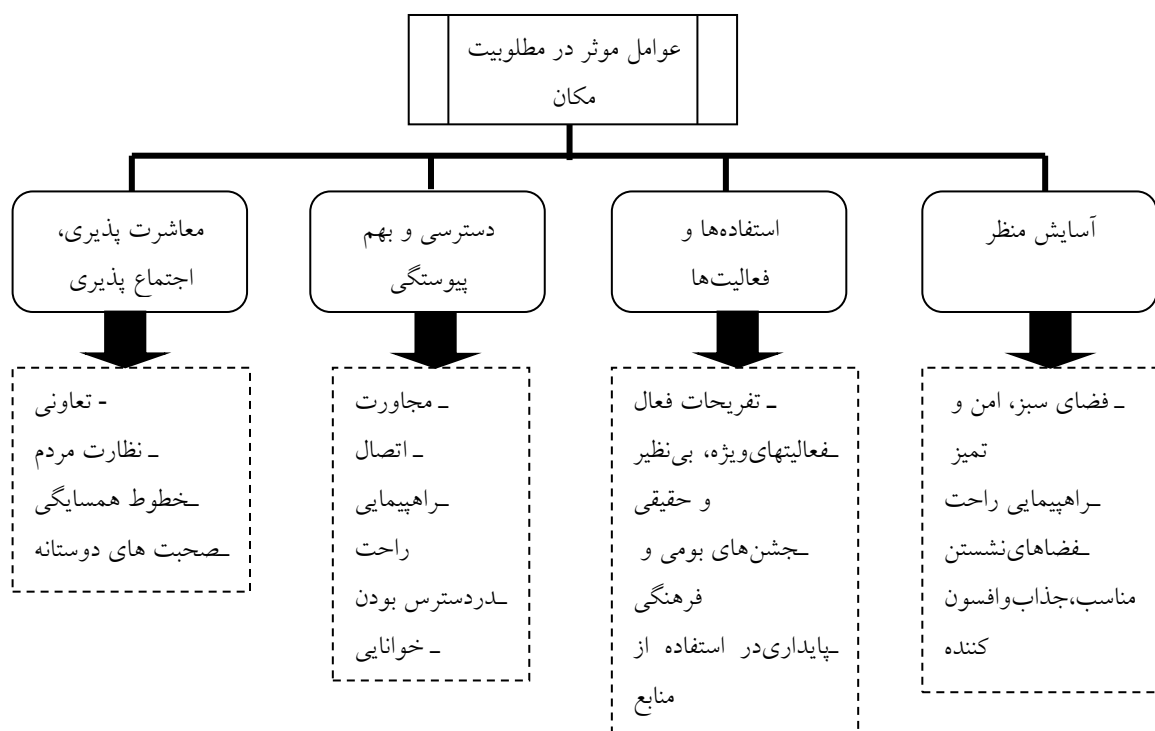
نمودار(۱): ساختار سلسله مراتبی رضایت از محل سکونت

### شاخص‌های کیفیت محیط شهری

با وجود نظریه‌های مختلفی که در مورد کیفیت محیط شهری ارائه شده است اما به دلیل فقدان یک چهارچوب قابل قبول عمومی در این امر مفهوم کیفیت محیط شهری تا حدودی با ابهام روبرو است. بنابراین هدف از تعریف مفاهیم و مولفه‌های کیفیت محیط شهر این است که یک نظریه کلی و عمومی در مورد یک مجتمع زیستی خوب‌ارایه شود. نظریه‌ای که با هرگونه محیط انسانی سازگار شود، به آن پاسخگو باشد و بتواند ارزش‌های عمومی را به عملیات خاص و مشخصی پیوند دهد و به ارتباط بین ارزش‌های انسانی و شهر کالبدی - فضایی محدود شود (رفیعیان و عسگری، ۱۳۸۶: ۱۷).

محققانی که مسئله کیفیت را در مناطق شهری موضوع مورد مطالعه خود قرار داده‌اند. با توجه به ماهیت موضوع برای حل این مشکل مبادرت به ارائه راه‌حلی نموده‌اند. در اولین مطالعه که در زمینه کیفیت محیط در مناطق شهری به منظور هدایت مطالعه ارزیابی اثرات سیستم حمل‌ونقل تندرو (BART) بر ناحیه خلیج سانفرانسیسکو انجام شد، به دلیل نبود تعریفی

مشخص از کیفیت محیطی منجر به طراحی معیارهایی شد که بر اساس آن کیفیت محیطی به صورت احساس رضایت افراد از مسئله مورد نظر تعریف گردد (Carp and et al, 1976: 240). در مطالعه‌ای که بر روی ۱۰۰۰ فضای عمومی در کشورهای مختلف جهان شده است. نتایج حاکی از آن است که چهار معیار اساس کیفیت یک مکان و یا محیط است. بدین گونه که به منظور درک کیفیت یک مکان احساس رضایت نسبت به این چهار عامل دسترسی‌ها و پیوندها (وجود انواع مغازه‌ها - از پوشاک فروشی گرفته تا انواع غذاها و نوشیدنی‌ها - و خدمات عمومی مختلف)، آسایش و ادراک بصری (دسترسی به فضای عمومی مانند زمین‌های ورزش، پارک‌ها، میداين و...)، کاربری‌ها و فعالیت‌ها (وجود مکان‌های مرکزی برای دسترسی مناسب شهروندان به انواع خدمات) و معاشرت پذیری (گذران اوقات بیشتر با مردم محله) امری ضروری و بدیهی است (رفیعیان و عسگری، ۱۳۸۶: ۲۹). در نمودار زیر ارتباط و پیوند مستقیم این چهار عامل را با کیفیت مکان می‌توان مشاهده نمود

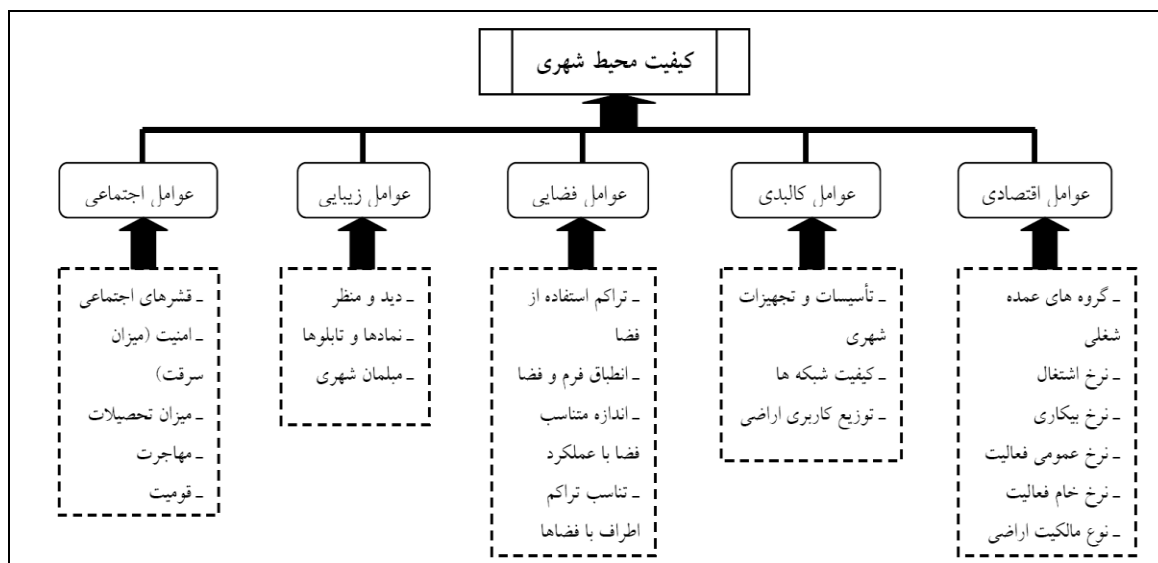


### نمودار (۲): عوامل موثر در مطلوبیت مکان

کوبین لینچ در تئوری شکل خوب شهر می‌گوید کیفیت یک مکان تابع تأثیر مشترک مکان و جامعه‌ای است که آن را اشغال می‌کند (لینچ، ۱۳۸۷: ۲۷۵). وی در این باره می‌گوید: شهر خانه‌ای است بزرگ و همانگونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تامین آسایش و راحتی باشد و نیز مانند خانه محیطی گرم و دلپذیر که زندگی را مرفه و مطلوب می‌سازد، فراهم کند (لینچ، ۱۳۸۷: ۱۷).

لینچ در یک تلاش بی‌سابقه سعی در ارزیابی یک تئوری هنجاری برای ارزیابی شکل شهر نموده است. به این منظور وی با بررسی نظر اندیشمندان در مورد کیفیت محیط، ارزش‌ها و معیارهایی را برای کیفیت محیط شهری بیان می‌کند که عبارتند از:

- ۱- سرزندگی: یعنی اینکه تا چه اندازه شکل شهر حامی عملکردهای حیاتی، نیازهای بیولوژیکی و توانایی‌های انسانی بوده و از همه مهمتر چگونه بقای همه موجودات را ممکن می‌سازد. این یک معیار انسان محوری است.
- ۲- معنی: یعنی اینکه شهر تا چه اندازه می‌تواند به وضوح درک شده، از نظر ذهنی قابل شناسایی باشد و ساکنین آن را در زمان و مکان به تجسم در آورند و تا چه اندازه آن ساختار ذهنی با ارزش‌ها و مفاهیم جامعه در ارتباط است.
- ۳- تناسب: یعنی اینکه شکل و ظرفیت فضاها، معابر و تجهیزات یک شهر تا چه اندازه با الگو و کمیت و فعالیت‌هایی که مردم عمدتاً به آن اشتغال دارند و یا اشتغال پیدا خواهند کرد منطبق است.
- ۴- دسترسی: توانایی دسترسی به سایر افراد، فعالیت‌ها، منابع، خدمات، اطلاعات و یا اماکن، شامل کمیت و تنوع عناصری که می‌توان به آن‌ها دسترسی پیدا کرد.
- ۵- نظارت و اختیار: یعنی این که استفاده و دسترسی به فضاها و فعالیت‌ها، ایجاد، تعمیر، اصلاح و مدیریت آن‌ها تا چه اندازه توسط کسانی که از آن استفاده می‌کنند، در آن‌ها و یا زندگی می‌کنند صورت می‌گیرد.
- چنانچه پنج محور فوق کلیه محورهای اصلی کیفیت یک شهر را تشکیل می‌دهد باید دو فوق معیار را نیز به آن اضافه کرد.
- ۶- کارایی: به مفهوم هزینه ایجاد و نگهداری شهر در هر سطح مورد نظر از محورهای محیطی فوق بر اساس هر چیز با ارزش دیگر.
- ۷- عدالت: به معنی چگونگی توزیع سود و زیان محیطی بین افراد طبق اصول خاصی نظیر: برابری ارزش (لینچ، ۱۳۸۷: ۱۵۳-۱۵۲).
- در یک تقسیم‌بندی دیگر، با توجه به نظریه‌های کیفیت محیط شهری می‌توان عوامل تعیین کننده کیفیت محیط شهری را در قالب چهار دسته طبقه‌بندی کرد که عبارتند از:
  - ۱- عوامل اقتصاد شهری: این عوامل می‌تواند درآمد خانوارها، تامین مواد غذایی، کارایی، عملکرد افراد، هزینه‌های شهری، امنیت شغلی، موقعیت اقتصادی، نبودن انحصار اقتصادی و...
  - ۲- عوامل فیزیکی که عبارتند از: ازدحام جمعیت تراکم مسکونی، حمل‌ونقل شهری، ساختار فیزیکی دسترسی‌های مناسب، هویت، تنوع محیطی، سیمای طبیعی قوی، میزان جزییات قابل درک، پیچیدگی، بافت شهری، تعادل بین پیچیدگی و سادگی، آسایش، فشار، سر و صدا و ایمنی.
  - ۳- عوامل اجتماعی و فرهنگی که مشتمل است بر: سن، جنس، نژاد، مذهب، فشارهای روانی، خشونت، دزدی، ترس، فقر، انحرافات، بیماری‌های مسری، آلودگی محیط زیست.
  - ۴- عامل سیاسی مشتمل بر توزیع عادلانه ثروت درون شهر، متعهد بودن نسبت به نظام، عدالت (بهرامی نژاد، ۱۳۸۲: ۵۷)رفعیان و عسگری مولفه‌های موثر بر روی کیفیت محیط را این چنین تعریف می‌کنند:



### نمودار (۳): مولفه های کیفیت محیط

هیلد برند بالا بودن کیفیت محیط شهر را در گرو ویژگی های زیر عنوان کرده است. از نظر وی یک شهر خوب باید :

- باید کلیه نیازهای ساکنین خود را تامین کند؛
  - باید دارای ایمنی، امنیت و حفاظت بوده و از نظر بصری و عملکردی محیطی سامان یافته و بانظم باشد؛
  - باید محیط اجتماعی هدایت کننده باشد و حس مکان را تقویت نماید؛
  - باید دارای یک تصویر ذهنی مناسب، شهرت و اعتبار خوب باشد و به مردم حس اعتماد و منزلت دهد؛
  - باید به مردم فرصت خلاق بودن، شکل دادن به فضای شخصی و بیان خودشان را دهد؛
  - طراحی شده، از نظر زیبایی شناسی مطبوع بوده و از نظر کالبدی قابل تصور باشد.
- ژیراده یک شهر پایدار و با کیفیت محیط بالا را این گونه معرفی می کند:
- جایی که عدالت، غذا، مسکن، آموزش، بهداشت و امید به شکل یکنواخت توزیع شده باشد( شهر عادل)؛
  - جایی که هنر، معماری و مناظر، تصور را به ترجم واداشته و روح را متحول سازد(شهر زیبا)؛
  - جایی که اثرات مخرب بر طبیعت را به حداقل رسانیده و مناظر و ساختمان ها به حد تعادل رسیده اند.(شهر زیست محیطی)؛
  - جایی که انواع فعالیت ها باعث خلق تحرک، آرزوها و الهامات و زندگی پر تحرک و زنده شود(شهر متنوع)؛
  - جایی که از فضاهای باز و سبز بیرون شهر حفاظت می نماید و جوامع شهری را در محله های متمرکز کرده و همجواری را به حداکثر می رساند(شهر متراکم و چند مرکزی)(ژیراده، ۱۳۸۱: ۱۲۱).

جدول (۵-۲) مهمترین شاخص های کیفیت محیط شهری را که در تحقیقات محققان مورد توجه قرار گرفته است نشان

می دهد:

## جدول (۲): شاخص‌های کیفیت محیط شهری

منبع	شاخص‌های کیفیت محیط شهری
دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران	محیط طبیعی، درمان و بهداشت، رفاه، مسکن، اقتصاد، ایمنی و امنیت، روابط اجتماعی، حمل و نقل، محیط انسان ساخت، میراث فرهنگی و انرژی
جین جیکوبز ۱۹۶۱	ملحوظ داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط: استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با سن‌های مختلف در یک ناحیه؛ توجه به عنصر خیابان، نفوذپذیر بودن بافت که به مفهوم پیشنهاد استفاده از بلوک‌های کوچکتر شهری است؛ اختلاط اجتماعی و انعطاف پذیر بودن فضاها.
اپلیارد و اوکاماتو ۱۹۶۸	صدا، نور، گرد و غبار، میکرو اقلیم، خلوت، فعالیت‌های ارزشمند و محیط‌ها، شناسایی محلی و تعامل اجتماعی
لانسینگ و مارانس ۱۹۶۹	باز بودن، راحتی، جذابیت، نگهداری، صدا و ارتباط آن‌ها با ساکنان محله‌شان
سانوف و ساونی ۱۹۷۲	ایمنی از آتش سوزی، امنیت پلیس، مدارس با کیفیت خوب، جمع‌آوری قانونمند زباله، امنیت منطقه برای بچه‌ها، همسایه‌های مهربان، فاصله‌های مناسب پیاده‌رو از کلیسا، مراکز نگهداری بچه، ایمنی در برابر صدای خیابان، درختان نزدیک خانه، فاصله مناسب از دوستان، فاصله مناسب از خویشتان‌دان، پارکینگ جلوی خانه
اپلیارد و لینتل ۱۹۷۲	بلایای ترافیکی، استرس، صدا و آلودگی، خلوت، قلمرو خانه، همسایگی و ملاقات، شناسایی و دلبستگی
کارپ و همکاران ۱۹۸۱	صدا، زیبایی، همسایه‌ها، ایمنی، تحرک و آزار و اذیت
کوبین لینچ ۱۹۸۱	سرزندگی، معنی (حس) سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، همچنین دو فوق معیار کارایی و فوق معیار عدالت
پرفسور دوهل ۱۹۸۴	بالا بودن سطح بهداشت بر اساس شاخص‌های قابل قبول بهداشتی، وجود خدمات بهداشتی مفید و قابل دسترسی برای کلیه ساکنین، بالا بودن کیفیت کالبدی محیط، مسکن، وجود اکوسیستم‌های سالم، وجود محله‌های فعال و معنی‌دار، رفع نیازهای اولیه هر شهروند، وجود روابط اجتماعی در حد معقول، وجود اقتصاد متنوع و خودکفا، تنوع فعالیت‌های فرهنگی، الگوی متناسب شهرسازی منطبق با ۹ عامل فوق
بنتلی و همکاران ۱۹۸۵	نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف پذیری، سازگاری بصری، غنا، قابلیت شخصی‌سازی، همچنین در سال ۱۹۹۰ سه معیار، کارایی از نظر مصرف انرژی، پاکیزگی، حمایت و پشتیبانی از حیات وحش را به آن اضافه کردند تا کاستی‌های معیارهای قبلی را بپوشانند.
آلن جیکوبز و دانلد اپلیارد ۱۹۸۷	سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی، خود اتکایی شهری، محیطی برای همه.
مایکل ساوت ورث ۱۹۸۹	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دیدها و مناظر، مقیاس انسانی یا پیاده.

روماناسیدیکوی و همکاران ۲۰۰۳	آلودگی آب، آلودگی هوا، صدا، زباله، شلوغی و ترافیک.
پروژه جکسون ویل	اقتصاد، امنیت عمومی، بهداشت، آموزش، محیط طبیعی، فرهنگ و تفریح، امکان سفر، محیط اجتماعی، حکومت و سیاست‌ها.
پروژه پاسادانا	محیط (کیفیت هوا، حفاظت از منابع آب، بازده انرژی، ضایعات جامد و بازیافت، پوشش گیاهی و آموزش محیطی)، بهداشت، مواد مخدر، آموزش و پرورش، اقتصاد مسکن، هنر و فرهنگ، تفرج و هوای باز، حمل و نقل و امنیت جامع
پروژه آرگون	بهداشت، آموزش و پرورش، کارآموزی کارگران، مسکن، حمل و نقل، فعالیت‌های فرهنگی، کیفیت محیطی، مشارکت در کارهای شهری و سیاسی، کارایی حکومت، امکان اقتصاد و تنوع آن، اشتغال و مصرف انرژی.
Bonaiuto2006	دسترسی و جاده‌ها، فضاهای سبز، مردم و روابط اجتماعی‌شان، خدمات رفاهی و تجاری، خدمات اوقات فراغت و سلامت محیطی.
روتردام هلند	اندازه مسکن، تراکم ساختمان‌ها و زیبایی‌شناسی آن‌ها، فضاهای سبز، امنیت، پیوندهای اجتماعی، دسترسی به محل کار و خدمات اساسی، بهداشت محیطی، آلودگی صوتی و تسهیلات واحدهای مسکونی.
Turkglu1997	اندازه و شرایط فیزیکی مسکن، ارتباط با همسایگان، امنیت شهر، دسترسی به شهر و محل کار و بهداشت و سلامت محیطی.
Tu& Ling2007	فضاهای سبز و فضاهای باز، امنیت و روابط اجتماعی، حمل و نقل و خدمات تجاری، احساس استرس و فشار، و آلودگی محیطی.
Amerigo1990	زیرساخت‌های اساسی مسکن، فضاهای باز طبیعی، امنیت و استقلال، سرو صدا و ارتباط با جهان بیرون.
Mikyoun91989	وضعیت ناخوشایند، کارخانه‌های شیمیایی خطرناک، مکان دفن زباله، ترافیک سنگین خیابان، مکان پر سر و صدا، سیل، طوفان‌ها، زمن لغزش، کیفیت خاک، آلودگی آب آشامیدنی، آلودگی هوا.

ماخذ:ر.ک: حاجی نژاد و دیگران ، ۱۳۸۹ : ۷۱ و بحرینی و طبیبیان، ۱۳۷۷: ۴۹ و Jen & Ting Lin, 2008: 169 و

Mikyoun91989: 35

### دیدگاه‌ها و نظریه‌های مربوط به کیفیت محیط شهری

#### -دیدگاه سیاستگذاران<sup>۸</sup>

این دیدگاه که اغلب از سیاست‌های محیطی کشورها در سطح جهان شکل می‌گیرد با توجه به شرایط غالب اقتصادی، اجتماعی و محیطی مناطق متفاوت است و از کشوری به کشور دیگر در رابطه با چگونگی روش‌های برخورد با مسئله کیفیت محیط، تفاوت‌های زیادی دارد.

<sup>8</sup>. Policy's Maker Perspective

این دیدگاه که در ابتدا بر پایه رویکرد تحلیل سیستمی محیط گسترش یافت عمدتاً در پنج سطح فضایی مطرح و مدنظر قرار گرفت. به عبارت دیگر مقیاس فضایی مسایل زیست محیطی در پنج سطح تعریف شد. این پنج سطح شامل: سطح جهانی، ملی، منطقه‌ای و محیط سکونتی (شامل محله و مسکن) است. هرکدام از این سطوح توسط فرایندهای ویژه‌ای که آن را از سطوح دیگر مجزا می‌کرد مشخص می‌شود.

در دیدگاه سیاست‌گذاران، به منظور دستیابی به کیفیت محیطی نیاز به ابزارهایی وجود دارد که زمینه اجرایی تفکرات را فراهم نماید. در این رابطه منطقه‌بندی کاربری اراضی مهمترین ابزار شناخته شده است.

### • ابزار سیاستی منطقه‌بندی کاربری اراضی

منطقه‌بندی کاربری اراضی در بعضی از کشورها از جمله سیاست‌های مورد استفاده برای دستیابی و حفظ کیفیت خوب محیط<sup>۹</sup> است. این سیاست جهت نواحی که دارای عملکردهای مغایر هم هستند فرمول‌بندی می‌شود. برای مثال نواحی مسکونی در مجاورت نواحی صنعتی.

این سیاست برای اولین بار در سال ۱۹۱۶ در نیویورک تصویب گردید که به منظور کاهش تراکم بیش از حد، خطرات آتشسوزی، سایه اندازی ساختمان‌های بلند، کاهش تراکم جمعیت، تضمین تهیه خدمات شهری و افزایش رفاه عمومی طرح‌ریزی شد (Pacion, 2005: 180). منطقه‌بندی کاربری اراضی سعی می‌کند تمام سطوح مخاطبان فاکتورهای محیطی را در یک ناحیه به خصوص، ارزیابی نماید. بدینوسیله هر ناحیه توسط یک برچسب کیفیت برای هر فاکتور مشخص نشانه‌گذاری می‌شود. در رابطه با منطقه‌بندی کاربری اراضی به عنوان یک ابزار سیاستی، دو نکته وجود دارد.

۱- منطقه‌بندی کاربری اراضی به عنوان یک سیاست متخصص محور<sup>۱۰</sup>

۲- منطقه‌بندی کاربری اراضی به عنوان یک سیاست مخاطب محور<sup>۱۱</sup>

در هر کدام از موارد مذکور کیفیت و جذابیت مکان‌ها از نظر متخصصان و مخاطبان سنجیده می‌شود و میزان همبستگی آن‌ها تشخیص داده می‌شود. در دیدگاه اول، برداشت متخصصان در مورد کیفیت محیط مبنای کار قرار می‌گیرد، اما در دیدگاه مخاطب محور، سطوح مخاطبان فاکتورهای محیطی به عنوان معیاری برای ارزیابی برچسب‌های کیفیت به کار می‌رود. البته مزیت مهم منطقه‌بندی نیز تاکید آن بر اندازه‌گیری‌های تماسی است.

دیدگاه متخصص محور و مخاطب محور در ارزیابی کیفیت محیط سکونتی که از سیاست‌های محیطی ناشی می‌شود بدون دردسر نیست. به طوری که در وهله اول ممکن است گستره توافق بر سر کیفیت محیطی بین متخصصان و ساکنان نسبتاً پایین باشد. ثانیاً، یکی از آسیب‌هایی که به ارزیابی کیفیت محیط سکونتی از طریق اندازه‌گیری‌های مخاطب محور وارد می‌شود، به دلیل وجود رابطه ضعیف بین سطوح مخاطبان و آزرده‌گی خاطر است (Van poll, 1997: 11).

<sup>۹</sup>. Good Environmental Quality

<sup>۱</sup>. Expert - Based 0

<sup>۱</sup>. Exposure - Based 1

- دیدگاه تحقیقات تجربی<sup>۱۲</sup>

دیدگاه تحقیقات تجربی بر اساس تحقیقات انجام گرفته در زمینه کیفیت محیطی ادراکی استوار است. به عبارت دیگر، این مرور تنها به مطالعاتی محدود می‌شود که:

الف) بر روی کیفیت محیط سکونتی شهری متمرکز شده باشند.

ب) در آن‌ها رضایتمندی از سکونت معیار غالب ارزیابی باشند.

ج) مشاهده گرانساکنان خود محل باشند.

د) محیط‌های سکونتی شهری بر مبنای گستره وسیعی از شاخص‌ها ارزیابی شوند.

در این مطالعات، ساکنان در مورد موقعیت و شرایط سکونتی فعلی بر مبنای مجموعه‌ای از شاخص‌های کیفیت مورد سوال قرار می‌گیرند. این کار یا به وسیله پرسشنامه و یا توسط مصاحبه رودررو انجام می‌گیرد. تحلیل آماری جواب‌های پاسخگویان در تعیین شاخص‌های کیفیت محیطی و یا ارزیابی اهمیت نسبی شاخص‌ها یا مشخصه‌ها با توجه به کیفیت محیطی ادراکی مورد توجه قرار می‌گیرند (ارژنگ، ۱۳۹۰: ۴۹). مهمترین هدف در این مورد فهرست کردن شاخص‌های مهم در مورد محیط سکونتی شهری است. در زیر به مهمترین مطالعات انجام شده در این مورد اشاره شده است.

بررسی Fine- Davis and Davis (1982): در این مطالعه فراملی ساکنان ۸ کشور اروپایی در رابطه با رضایت از مسکن، واحد همسایگی، خدمات بهداشتی و شرایط زندگی معمول مورد سوال قرار گرفتند.

مطالعه انجام شده توسط Jelinkov (1984) (a and picck): در مطالعه مورد نظر رابطه بین شاخص‌های تعیین شده ذهنی و ارزیابی عینی بر حسب میزان رضایت مورد آزمایش قرار گرفت.

بررسی Girovetal (1985): در این مطالعه ۱۰۰ مرد سالخورده شهری (با سنین بین ۸۱-۶۰) به منظور ارزیابی شرایط فعلی سکونتی بر مبنای ۲۵ شاخص مسکن و ۲۵ شاخص واحد همسایگی مورد سوال قرار گرفته‌اند. علاوه بر این، ارزیابی عمومی در مورد رضایت از مساکن فعلی و واحد همسایگی انجام گردید.

بررسی Gruber and Shelton (1987): این مطالعه در پی آن بوده است که شاخص‌های واحد همسایگی، که درک ساکنان از واحد همسایگی‌شان را تحت تاثیر قرار می‌دهد، تعیین می‌کند. به علاوه، سعی نمودند که این شاخص‌ها را به ارزیابی همه جانبه رضایت از واحد همسایگی مرتبط سازند.

در یک مطالعه پرسشنامه‌ای دیگر توسط Pulles, Steg, and Koeter – Kemmerling (1990): هدف این بود که شاخص‌های سکونتی مربوطه تعیین شوند و اهمیت نسبی آن‌ها در رابطه با رضایت از سکونت را ارزیابی نمایند.

در بررسی Mikyoung and Weber (1994): ۱۰۴۱ نفر به وسیله پرسشنامه‌هایی به منظور ارزیابی موقعیت و شرایط سکونتی فعلی بر مبنای ۷۷ شاخص سکونتی بر حسب میزان رضایت مورد پرسش و پاسخ قرار گرفتند. علاوه بر این، آن‌ها برای تعیین اهمیت هر شاخص با توجه به شرایط ایده‌آل و شرایط واقعی ارایه گردید.

ارزیابی سیستم حمل و نقل سریع ناحیه ساحلی<sup>۱۳</sup> بر روی کیفیت محیط: در این مطالعه مخاطبان در مورد ارزیابی موقعیت سکونتی‌شان بر مبنای بیش از ۱۰۰ شاخص سکونتی مورد سوال قرار گرفتند.

<sup>1</sup> . Emperical Research Perspective

<sup>1</sup> . Bay Area Rapid Transit System



نتایج مطالعات مذکور نشان می‌دهد که تعداد زیادی شاخص برای ارزیابی محیط سکونتی به کار رفته‌اند، به طوری که روی هم رفته بعضی از این مطالعات حداقل با ۱۰۰ شاخص محیطی مختلف درگیر بوده‌اند. تفاوت در نتایج تا حدودی به استفاده از مجموعه‌های متفاوتی از شاخص‌ها در مطالعات مختلف بستگی دارد. علاوه بر این، در بیشتر این مطالعات مجموعه‌ای از شاخص‌ها از قبل به وسیله محققان انتخاب و برگزیده می‌شود. بنابراین مهم است که تمام شاخص‌های سکونتی که احتمالاً کیفیت محیطی ادراکی را تحت تاثیر قرار دهد، فهرست کنیم. همچنین لازم است که این فهرست بندی تنها بر پایه مرور مبانی نظری یعنی تحقیقات پیشین نباشد بلکه همچنین پرسش و پاسخ از ساکنان منطقه نیز الزامی است. همچنین مهم است که شاخص‌ها در سطوح مختلف عینی، که اشاره به یک ساختار سلسله مراتبی دارد، تعریف شوند. در حالی که در این مطالعات ساختار چند شاخص‌های مفهوم کیفیت محیطی به صورت یک مفهوم عرضی مورد توجه بوده است. در بعضی از این مطالعات تنها شاخص‌های سکونتی مورد آزمایش قرار گرفته‌اند اما در بعضی از آن‌ها تاثیر ویژگی‌های فردی نیز تحلیل شده است (Van der Poll, 1997: 18-21).

#### - دیدگاه شناختی - روانشناسی<sup>۱۴</sup>

آنچه که شهروندان از شهر درک می‌کنند، بخش اعظم علل حرکات و رفتارهایشان را توجیه می‌سازد. این واقعیت باید بیش از پیش در تشریح زندگی فضای شهری و در اقدامات مربوط به بهبود و اصلاح آن مورد توجه قرار گیرد. این بحث به (Behaviorism) یا روانشناسی رفتاری مربوط می‌شود.

به یقین، درک شهر، مفهوم و ساماندهی آن بر حسب ملت‌ها، شرایط طبیعی آن‌ها، تاریخشان، ساختار خانوادگی و اجتماعی‌شان، مد و سطح زندگی‌شان، فرهنگشان، کاربری زمین و نوع جابجایی متفاوت است. افزون بر آن درک فضای شهری بر حسب مشخصه‌هایی چون سن، محل تولد، جنس، نوع فعالیت، سطح زندگی، سطح فرهنگ، شرایط مسکن، شیوه‌های جابجایی، میزان تحرک و طبقه اجتماعی آن‌ها متفاوت است (باستیه و درز، ۱۳۸۲: ۴۳۴).

در واقع ادراک محیطی، فرایندی است که از طریق آن انسان داده‌های لازم را بر اساس نیازش از محیط پیرامون خود بر می‌گزیند. لذا می‌توان آن را امری هدفمند دانست، که به فرهنگ، نگرش و ارزش حاکم بر تفکر ادراک کننده بستگی دارد. در حقیقت ادراک محیطی، از تعامل ادراک حسی و شناخت که در ذهن انسان و در روان‌ها تجربه شده‌اند حادث می‌شود. در این فرایند نقش محیط به عنوان عامل اساسی در رشد، توسعه و در نهایت یادگیری مورد توجه قرار می‌گیرد. مکاتب مختلفی سعی کرده‌اند تا چگونگی ادراک انسان و رفتارش را در محیط و یا از محیط توضیح دهند. مهمترین این مکاتب که تاثیر ژرفی بر روی تئوری‌های محیطی و طراحی داشته‌اند مکتب روانشناسی گشتالت، دیدگاه روانشناسی سازمند یا تبادل و مکتب روانشناسی بوم شناختی (اپتیکی) هستند (مطلبی، ۱۳۸۰: ۵۶).

درک محیط شهری، فرایندی ذهنی است که از طریق ارتباط انسان و فضای پیرامون او انجام می‌گیرد. انسان، پیام‌های حسی محیط را دریافت می‌کند و تصویری از محیط در ذهن خود به وجود می‌آورد. یکی از عوامل موثر در شکل‌گیری این تصویر، خاطرات فردی یا جمعی از محیط است. در این تعریف، فضاهای خاطره انگیز، فضاهایی هستند که انسان قبلاً آن‌ها را تجربه کرده و با آن‌ها آشنایی دارد. هر چه تعداد فضاهای آشنا در محیط زندگی بیشتر باشد، امکان برقراری ارتباط ساده‌تر خواهد

<sup>1</sup> . Cognitive – Psychological Perspective

بود. یافتن فضاهای آشنا باعث احساس آرامش و امنیت در محیط خواهد شد. در مقابل، تغییر، تبدیل و یا از میان رفتن فضاهای آشنا، حس گم‌گشتگی، بی‌ریشه بودن و از دست دادن بخشی از زندگی را در انسان به وجود می‌آورد (میر مقتدایی، ۱۳۸۸: ۶).

این دیدگاه بر رابطه انسان و محیط تاکید می‌کند و نظر بر این است که این رابطه به وسیله مشخصه‌های فردی و محیط تحت تاثیر قرار می‌گیرد. مردم روی محیط زیست‌شان فعالیت می‌کنند که امروزه منجر به تنزل کیفیت محیطی می‌شود. در مقابل، وضعیت و شرایط بد محیط زیست نیز بر جمعیت تاثیر منفی می‌گذارد (ارژنگ، ۱۳۹۰: ۴۹).

در مورد رابطه محیط و رفتار، چهار موضع‌گیری نظری به شرح زیر قابل تشخیص است:

۱- رویکرد اختیاری. ۲- رویکرد امکان‌گرا. ۳- رویکرد احتمال‌گرا. ۴- رویکرد جبری. در رویکرد اختیاری اعتقاد بر این است که محیط هیچ تاثیری بر رفتار انسان ندارد که با توجه به بعضی محدودیت‌ها برای رفتار انسان این رویکرد قابل دفاع نیست. امکان‌گرایان محیط را تامین‌کننده رفتار انسان و کمی بیشتر از آن می‌دانند. این رویکرد محیط را شامل مجموعه‌ای از فرصت‌های رفتاری می‌داند که بر طبق آن ممکن است عملی رخ داده یا ن داده باشد. بر اساس اعتقاد جبرگرایی، وقتی که مردم آزادانه عمل می‌کنند در واقع تحت کنترل توارث و محیط هستند. جبرگرایی محیطی که شاخه‌ای از نظریه تکامل می‌باشد، محیط را تعیین‌کننده اصلی رفتار انسان می‌داند. رویکرد احتمال‌گرایی به عدم قطعیت نظام وقوع رفتارهای انسان و محیط عمل‌طراحان معتقد است، ولی فرض می‌کند که اساس رفتار انسان متغیر است (لنگ، ۱۳۸۱: ۱۱۴). لازم به ذکر است که در تمام این رویکردها، محیط یا یک سلسله عوامل محیطی در برابر انسان قرار می‌گیرد و می‌تواند رفتار او را تحت تاثیر قرار می‌دهد و نیز اثرگذار باشد.

### • ویژگی‌های عوامل محیطی

عوامل محیطی همانند دیگر عوامل ممکن است به عنوان عوامل استرس‌زای محیط پیرامون احساس شوند. این عوامل استرس‌زا (به طور غالب) از یک روند زمانی و الگوی مشخص پیروی می‌کنند و دارای آهنگ منفی هستند؛ بدین معنی که، آن‌ها آزار دهنده هستند. ویژگی دیگر این عوامل استرس‌زا عدم کنترل آنهاست؛ بدین معنی که پاسخ عملی افراد به آن به آسانی ماهیتش را تغییر نمی‌دهد. به طور کلی می‌توان ویژگی‌های عوامل استرس‌زا بدین گونه تعریف کرد:

(۱) فرایندی زمان‌دار. (۲) دارای تاثیرات منفی. (۳) آسیب‌زایی آن‌ها احتمالی است. (۴) به صورت مستقیم و غیر مستقیم

عمل می‌کنند و (۵) غیر قابل کنترل هستند.

عوامل استرس‌زای محیطی مشتمل بر سر و صدا، گازها و بوهای بد، آلودگی، زباله، جمعیت زیاد و تهدیدات امنیت است (Van poll, 1997: 15).

### • ویژگی‌های فردی و شخصیتی

از ویژگی‌های فردی و شخصیتی که به طور موثری شخص را با شرایط محیطی مواجه می‌کند، قضاوت فرد در مورد آن شرایط است. در این حالت شخص ممکن است طریقه سازش در پی گیرد که البته این امر هم به نوع مسئله و هم به تمایل شخصی فرد بستگی دارد. البته همانطور که در مطالب فوق ذکر گردید بسته به عوامل استرس‌زای محیطی که هم می‌تواند غیر قابل

کنترل باشد و هم می‌تواند پیش‌بینی پذیر باشد. طریقه سازش مسئله محور می‌تواند موفق و یا شکست بخورد. برای مثال، یک نفر از ساکنین ممکن است با موفقیت در برابر سر و صداها همسایه مقاومت کند، اما به آسانی در برابر سرو صدای فعالیت‌های شبانه نتواند استقامت خود را حفظ نماید. توانایی سازش‌پذیری به هوش فردی، مهارت‌های اجتماعی یا توان‌های اقتصادی بستگی دارد. بنابراین روشی که در آن افراد مختلف به یک منبع آلودگی هوا، سر و صدا و... واکنش نشان می‌دهند، ممکن است متفاوت باشد (Van poll, 1997: 15-16). جان کرتلندرایت، رئیس انجمن جغرافیدانان آمریکا، به این نکته مهم تاکید دارد که ما در مورد محیط، بیشتر بر اساس باورها و عقایدمان عمل می‌کنیم تا در ارتباط با اطلاعات عینی مان. او اضافه می‌کند که یک جغرافیدان، به هنگام تحلیل فضای جغرافیایی، نه تنها باید به مطالعات جغرافیایی و محیطی جغرافیدانان توجه کند بلکه لازم است که با تفکرات محیطی همه مردم آشنا گردد (شکویی، ۱۳۸۸: ۱۱۲).

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که واکنش فرد بر حسب شرایط در برابر عوامل محیطی می‌تواند قضاوت‌های متفاوتی را درباره این عوامل به همراه آورد. به این سبب اثرات منفی عوامل محیطی می‌تواند به یکسان دارای ارزش مساوی نباشند و توسط یک فرد درجه‌بندی و مورد قضاوت‌های متفاوتی قرار گیرد. برای مثال سر و صدای ناشی از ترافیک، ممکن است هنگامی که شخصی برای امتحان آماده می‌شود، خیلی آزار دهنده باشد. همچنین دید فرد نسبت به یک مسئله می‌تواند اثرات متفاوتی را از عوامل محیطی حاصل کند. به طوری که سر و صدای ناشی از هواپیماهای نظامی ممکن است برای افرادی که دید مثبتی به ارتش دارند نسبت به افرادی که این دید را ندارند، کمتر آزار دهنده باشد (Van poll, 1997: 15). مطالب فوق بیانگر این است که رابطه انسان و محیط به شکل‌های مختلف تحت تاثیر قرار می‌گیرد. بعضی جنبه‌ها به شدت به ویژگی‌های فردی مرتبط است و بعضی دیگر از واکنش بین فرد و محیط شکل می‌گیرد.

مایکل پاسیون<sup>۵</sup> معتقد است که به منظور تشریح اثرات محیط شهری بر ساکنان پنج دیدگاه نظری مطرح شده است. هر کدام از این دیدگاهها یکی از جنبه‌های زندگی شهری را شناسایی و در فهم همه‌جانبه رابطه انسان و محیط، ما را یاری می‌دهد. این پنج دیدگاه مشتمل بر رویکرد اکولوژی انسانی<sup>۶</sup>، رویکرد خرده فرهنگی<sup>۷</sup>، رویکرد ظرفیت محیطی<sup>۸</sup>، رویکرد جبر رفتاری<sup>۹</sup> و رویکرد محیط رفتاری<sup>۱۰</sup> است. این پنج دیدگاه نظری با هم یکپارچه شده و یک مدل عمومی را حول مفهوم استرس (ترس بیش از حد و ناراحتی) تشکیل می‌دهند که به عنوان نتیجه تلاش برای سازگاری با اثرات محیطی معرفی می‌شود. در این مدل ادراک محیطی یا درک سیمای شهر به عنوان رابطه و عملکرد شرایط انتزاعی محیط و ویژگی‌های فردی تعبیر می‌شود. اگر ادراک شرایط محیطی از گستره شرایط بهینه فردی خارج شود، استرس و به تبع آن فرایند سازگاری<sup>۱۱</sup> فعال می‌شود. در صورتی که سازگاری رخ دهد انطباق با شرایط و یا عادت به آن صورت گرفته و در غیر این صورت باعث اثراتی بر فرد می‌گردد (Pacione, 2005: 399-402). از میان مکاتب جغرافیایی، مکتب جغرافیای رفتاری تحت تاثیر اصول روانشناختی به ارایه‌ی دیدگاههای خود پرداخته که در ادامه آمده است.

<sup>۱</sup> . Michael Pacione 5

<sup>۱</sup> . The Human Ecological Approach

<sup>۱</sup> . The subculture Approach 7

<sup>۱</sup> . The Environmental Load Approach

<sup>۱</sup> . The Behavioral Constrain Approach

<sup>۲</sup> . The Behavioral Setting Approach

<sup>۲</sup> . Copying 1

جغرافیای رفتاری محصول ورود اندیشه‌های روانشناختی به حیطه مباحث جغرافیایی است. در اهمیت آن همین بس که نقش اصلی مطالعات رفتاری در عمل تکمیل کننده رهایی بخش مدل‌های فضایی از جبرگرایی آن‌ها در تبیین رفتارهای حسابگرانه و سودجویانه فوری در قالب انسان اقتصادی است.

در جغرافیای رفتاری، کل مکان، علاوه بر این که صحنه عملکردهای اقتصادی، تاریخی و اجتماعی است، در عین حال فضای روان شناختی است. این فضا هویت، ساختار و مفهوم خاص خود را دارد که به مقتضای خصوصیات فردی (سن، جنس، زمان سکونت، مکان اقامت و کار و پایگاه اجتماعی - اقتصادی و...) و بر حسب شرایط زندگی (درک فضا و میزان آگاهی فرد) تغییر پیدا می‌کند. بنابراین جغرافیای رفتاری، فضای رفتاری و کرداری افراد را در نظر می‌گیرد و کاربردی را که انسان از فضای زندگی خود دارد، مطالعه می‌کند و به مقتضای عملکرد فردی در استفاده از فضا، در مقیاس میکروژئوگرافی به افراد و رفتار فضایی و کیفیت زندگی و بهزیستی آن‌ها پرداخته می‌شود. (پورا احمد، ۱۳۸۶: ۱۶۳).

رفتارگرایان، غالباً تأثیرات سه محیط را در رفتار و فعالیت‌های انسانی به این شرح مورد مطالعه قرار می‌دهند که شالوده مکتب جغرافیای رفتاری را تشکیل می‌دهد:

- ۱- محیط پدیداری: شامل محیط طبیعی، محیط شهر، محله، محیط کار، محیط عبادتگاه، محیط دانشگاه، محیط خانه، تراکم جمعیت و... شرایط مطلوب و یا نامطلوب این محیط‌ها در رفتار و کیفیت فعالیت انسان موثر می‌افتد.
- ۲- محیط شخصی: شامل جغرافیای شخصی افراد (نقشه ذهنی)، نظام اعتقادی، نگرش‌ها، پایگاههای اجتماعی - اقتصادی و...

- ۳- محیط زمینه ساز: الف - مراحل چرخه زندگی بر اساس سن و پایگاه خانوادگی. ب - سطح زندگی با توجه به میزان ثروت و پایگاه اقتصادی، محیط زندگی و شیوه‌ی زندگی طبقه اول، دوم و سوم (شکویی، ۱۳۸۶: ۱۱۲).
  - ویلیام کرک، یکی از بنیانگذاران مکتب جغرافیای رفتار فضایی، روی دو محیط مشخص تأکید می‌کند:
    - ۱- محیط پدیداری یا عینی: یک محیط فیزیکی است که در آن رفتار انسان ظاهر می‌شود.
    - ۲- محیط رفتاری: از محیط ذهنی یا محیط روانشناختی تأثیر می‌پذیرد و در آن تصمیم‌گیری صورت می‌گیرد. این تصمیم‌گیری به صورت یک عمل آشکار در محیط پدیداری در می‌آید. (شکویی، ۱۳۸۸: ۱۲۲).
- به طور کلی رفتارگرایی ادراکی آمدعی است که اثر محیط بر مردم، تا حدی به میزان درک آنان از منابع و موانع تحمیلی محیط بستگی دارد (هاگت، ۱۳۸۷: ۴۰۳). در واقع، شالوده روشن برخورد رفتاری، همانا تصمیم‌گیری است که ریشه‌های آن در محیط رفتاری بیش از محیط پدیداری جوانه می‌زند. به سخن دیگر، رفتار فرد، بر اساس دریافت و ادراک او از محیط صورت می‌گیرد نه نسبت به محیطی که واقعیت دارد. (شکویی، ۱۳۸۸: ۱۲۲).

#### • عوامل موثر در شکل‌گیری نقشه شناختی

به نظر می‌رسد برای هر شهر تصویر و سیمایی کلی موجود باشد که با تصویری که اشخاص مختلف دیگر از آن در ذهن دارند کاملاً مطابقت نکند یا شاید بتوان گفت چندین "تصویر کلی" از هر شهر موجود است که هر کدام آن‌ها در ذهن شمار زیادی از ساکنین آن به وجود آمده است.

<sup>2</sup> . Perceptual Behavioralism

در نقشه‌های شناختی، پایگاههای اجتماعی - اقتصادی افراد و گروهها، نقش عمده‌ای دارند. زیرا، شیوه زندگی طبقات مختلف جامعه در بخش‌های مختلف شهر و محیط زندگی، تفاوت‌های زیادی با هم پیدا می‌کنند. در نتیجه، تصویر ذهنی متفاوتی از شهر و محیط زندگی ارایه می‌دهند. طبقات پر درآمد با پایگاههای اجتماعی - اقتصادی بالاتر در مقایسه با طبقات کم درآمد، تصویر ذهنی کاملتری از شهر و محیط زندگی دارند.

به طور کلی در شکل‌گیری تصویر ذهنی و نقشه‌های شناختی، پایگاههای اجتماعی - اقتصادی، عامل ترس، رنج‌ها، امیدها، سن، جنس، شغل، تخصص یابی، میزان تحصیلات، شکل‌گیری شهر و خیابان‌ها، عوارض طبیعی، شرایط فیزیکی و اجتماعی محله، زیبایی‌ها و آلودگی‌های محیطی تاثیرگذار می‌باشند (شکویی، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

لینچ پنج عامل عمده از سیمای شهر را در تهیه نقشه شناختی به کار می‌گیرد که عبارتند از:

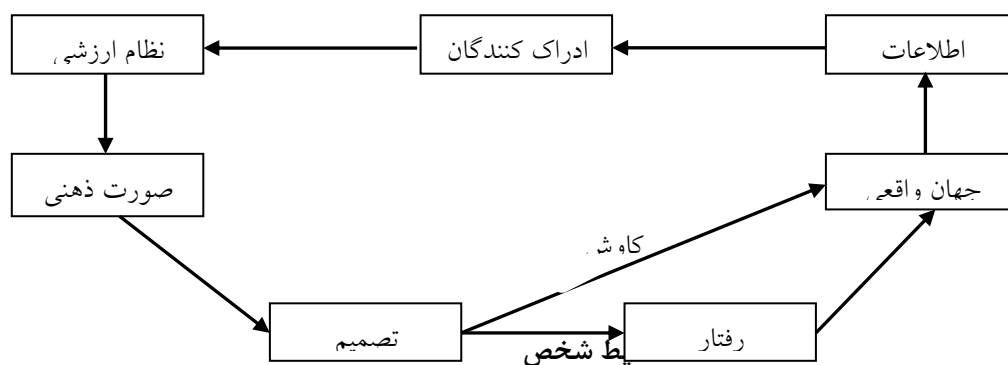
۱- مسیرها: که در آن‌ها تحرک‌های شهری صورت می‌گیرد. نظیر خیابان‌ها، خطوط آهن و پیاده‌روها که برای بیشتر مردم از عوامل مسلط شهری به شمار می‌رود.

۲- کناره‌ها: در جهت تحرک‌های شهری چندان مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. اما مرز میان بخش‌های مختلف چشم اندازه‌های شهری را تشکیل می‌دهند. در واقع از عوامل جانبی شهر می‌باشند.

۳- مناطق داخلی شهرها: دارای خصیصه‌های معین و ویژه‌ای می‌باشند که به صورت حوزه‌های متمایز کننده فضای شهری در می‌آیند.

۴- گره‌ها یا نقاط استراتژیک: شهرها که نتیجه برخورد خیابان‌ها و امکانات حمل و نقل شهری می‌باشند. در موارد بسیار، به صورت فعال‌ترین نقاط اجتماعی - اقتصادی شهرها ایفای نقش می‌کنند.

۵- علایم برجسته یا سمبلیک که به هنگام آمد و شد به جهت یابی فرد کمک می‌کند مثل تپه‌ها، گنبد‌های طلائی، علائم بزرگ نئونی و... (لینچ، ۱۳۸۷: ۹۴-۸۹).



نمودار (۴): شکل‌واره ادراکی از نقشه شناختی از راجر دوانز

## منابع و مأخذ:

- ۱) ارژنگ، هیوا (۱۳۹۰)، "سنجش کیفیت محیط شهری منطقه چهار شهر تهران"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه تربیت معلم، تهران.
- ۲) باستیه، ژانودرز، برنارد (۱۳۸۲)، "شهر"، ترجمه: علی اشرفی، انتشارات دانشگاه هنر، چاپ دوم، تهران.
- ۳) بحرینی، سیدحسین، (۱۳۸۶)، "فرایند طراحی شهری"، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، تهران.
- ۴) بحرینی، سید حسین و طبیبیان، منوچهر (۱۳۷۷)، "مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری"، فصلنامه محیط‌شناسی، شماره ۲۱ و ۲۲.
- ۵) بهرامی‌نژاد، دهقان، (۱۳۸۲)، "ساخت و ارزیابی کیفیت محیط شهری در بافت میانی شهرها (مطالعه موردی: بافت میانی شهر شیراز)"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه شیراز.
- ۶) پوراحمد، احمد (۱۳۸۶)، "قلمرو و فلسفه جغرافیا"، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
- ۷) پوراحمد، احمد و شمعی، علی، (۱۳۸۴)، "بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا"، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۸) حاجی‌نژاد، علی و رفیعیان، مجتبی و زمانی، حسین، (۱۳۸۹)، "بررسی متغیرهای فردی موثر بر رضایتمندی شهروندان از کیفیت زندگی (مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و جدید شیراز)"، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷.
- ۹) دیزخلیلی، نسرین، (۱۳۸۵)، "ارتقای کیفیت محیط شهری در مرکز تاریخی شهرها با استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی طراحی محور (نمونه موردی: شهر تهران)"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۱۰) رفیعیان، مجتبی و عسکری، علی، (۱۳۸۶)، "مفهوم و شیوه سنجش کیفیت محیط شهری"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران.
- ۱۱) شکویی، حسین، (۱۳۸۵)، "دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری"، انتشارات سمت، جلد اول، چاپ نهم، تهران.
- ۱۲) شکویی، حسین و موسی‌کاظمی، سیدمهدی (۱۳۸۷)، "مبانی جغرافیای شهری"، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
- ۱۳) شکویی، حسین، (۱۳۸۶)، "اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا"، انتشارات گیتاشناسی، جلد اول، چاپ نهم، تهران.
- ۱۴) غراب، ناصرالدین (۱۳۸۰)، "تأثیرات محیط شهری در از خود بیگانگی انسان"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸.
- ۱۵) کشاورز، مهناز (۱۳۸۹)، "سنجش و ارزیابی رویکرد توسعه پایدار و امکان کاربست آن در بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: شهر خرم‌آباد)"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۱۶) لنگ، جان، (۱۳۸۱)، "آفرینش نظریه معماری"، ترجمه: علیرضا عینی‌فر، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.
- ۱۷) لینچ، کوین، (۱۳۸۷)، "تئوری شکل شهر"، ترجمه: سیدحسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، تهران.
- ۱۸) مطلبی، قاسم، (۱۳۸۰)، "روان‌شناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری"، مجله هنرهای زیبا دانشگاه تهران، شماره ۱۰، تهران.
- ۱۹) مهدیزاده، جواد، (۱۳۸۵)، "برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)"، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت معماری و شهرسازی، انتشارات شرکت طرح و نشر پیام سیما، چاپ دوم، تهران.

- ۲۰) میرمقتدایی، مهتا، (۱۳۸۸)، "معیارهای سنجش امکان شکل‌گیری، ثبت و انتقال خاطرات جمعی در شهر (مطالعه موردی تهران)"، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۷.
- ۲۱) هاگت، پیتر (۱۳۸۷)، "جغرافیا: ترکیبی نو"، ترجمه: شاپور گودرزی‌نژاد، انتشارات سمت، جلد اول چاپ نهم، تهران.

- 22) Bonaiuto, M., Fornara, F., and Bonnes, M. (2003). "Index of perceived residential environment quality and neighborhood attachment in urban environments: A case study of rome", *Landscape and Urban Planning* 65, pp, 41-52.
- 23) Carp, F.M., Zawadski, R.T, and Shokrkon, H. (1975). "Dimension of urban environment quality", *Environment and Behavior*, Vol. 8, No. 2.
- 24) Douglas Porteous, J. (1971). "Design with people: The quality of the urban environment" *Environment and Behavior*.
- 25) Fadda, G., and Jiron, P. (1999). "Quality of life and gender: a methodology for urban research", *Environment and Urbanization*, Vol 11, No 2.
- 26) Kaili, D. (2003). "Fuzzy evaluation of urban environmental quality", September.
- 27) Kamruzaman Mjumder, A., Hossain, E., Islam, N., and Sarwar, I. (2007). "Urban environmental quality mapping: A Perception study on CHittagone Metropolitan city", *Katmanda University Journal of Science, Engineering and Technology*, Vol.1, No IV.
- 28) Pacione, M. (2003). "Urban environmental quality and human wellbeing – a social geographical perspective", *Landscape and Urban Planning* 65, pp, 19-30.
- 29) Van kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., and de Hollander, A. (2003). "urban environmental quality and human well – being toward a conceptual framework and demarcation of concepts: a literature study", *Landscape and Urban Planning*.
- 30) Van poll, R. (1997). "The perceived quality of urban residential", PhD- thesis, center for energy and environmental studies (IVEM) university of Groningen (RUG), Netherland.
- 31) Zhao, K. (2009). "The relationship between perceived residential environment quality and perceived restoration in urban residents", *The 1st International Conference on Information Science and Engineering (ICISE)*

## Investigating the quality of the urban environment in urban planning

---

### Abstract

This research was conducted with the aim of investigating the quality of the urban environment in urban planning. Library research method using books and articles... Done. The quality of the urban environment is considered a very important factor in motivating citizens to participate in urban development and improve the quality of their residence. The quality of the urban environment is a multidimensional concept that, as one of the important dimensions of the quality of life, can have comprehensive effects on the lives of citizens. Therefore, in this article, the quality of the urban environment and the reasons and necessity of paying attention to the quality of the environment in urban planning were investigated. Then, the indicators of the quality of the urban environment were examined according to the perspectives and theories related to the quality of the urban environment, such as the perspective of policy makers, the perspective of experimental research, and the cognitive-psychological perspective. The results showed.

**Keywords:** quality, environment quality, environment, urban environment, planning, urban planning.

---